

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота бакалавра

з теми: **“Генріх II та його роль в централізації
Англії”**

Виконав: студент IV курсу
напряму підготовки 6.020302 Історія
денної форми навчання
Дилян Володимир Петрович

Науковий керівник:
к.і.н., старший викладач
кафедри всесвітньої історії
Юга Олександр Анатолійович

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2017 року

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ I. Джерельна база та історіографія проблеми	6
Розділ II. Основні досягнення та невдачі королівської влади у справі централізації Англії наприкінці XI – в першій половині XII ст.	13
Розділ III. Судова та військова реформи Генріха II: сутність, реалізація та вплив на королівську владу	23
Розділ IV. Взаємовідносини короля з церквою та їх вплив на централізацію країни	39
Висновки	48
Список використаних джерел та літератури	50

Вступ

Актуальність теми. Однією з актуальних проблем історії Англії в епоху розвиненого феодалізму залишається вплив реформ Генріха II Плантагенета на зміцнення королівської влади і формування єдиної системи державного права в Англії.

Ще в умовах ранньофеодальної англосакської Англії, напередодні нормандського завоювання, в країні склалася досить сильна королівська влада. Нормандське завоювання послужило зовнішньополітичним чинником, який зміцнив сильну владу корони і перешкодив можливій децентралізації країни. Використовуючи англосакську політичну традицію, а також і сам чинник завоювання, Вільгельм I затвердив в Англії основні принципи взаємовідносин корони з феодалами та іншим вільним населенням країни. Саме в результаті нормандського завоювання в Англії XI ст. відбулося реальне з'єднання в одній особі феодального сюзерена і політичного суверена в масштабі усієї країни, що наділило королівську владу могутністю, яка не була властива в той період феодальним монархіям на теренах Європи.

З середини XII ст. вказані чинники централізації почали доповнюватися глибокими внутрішніми, економічними і соціальними процесами, які об'єктивно сприяли подальшому зміцненню державної єдності і сильної королівській владі. Швидкий розвиток товарно-грошових відносин мав ряд важливих наслідків, адже державній централізації підтримку, передусім, надавали середні і дрібні феодали. В умовах швидкого і раннього складання в Англії єдиного ринку, підтримка рицарством і городянами сильної королівської влади і зацікавленість в ній значного числа феодалів відіграли важливу роль в розстановці соціально-політичних сил.

Водночас, з середини XII ст. відбувалося поступове збільшення чисельності і економічної ролі прихильників сильної королівської влади, що зумовило послаблення позицій феодальної знаті. Більше того, був

започаткований процес формування своєрідного політичного союзу рицарства, городян і верхівки вільного селянства. Всі ці соціальні групи зазвичай виступали єдиним фронтом як в зіткненнях з феодалською аристократією, так і при опозиційних виступах проти королівської влади, коли традиційний союз з нею тимчасово порушувався. Проте, саме з середини XII ст. всі вони поступово ставали союзниками королю у його боротьбі зі свавіллям феодалів.

Саме такі конкретно-історичні умови: розширення соціальної опори королівської влади, зростання економічної і політичної потужності її союзників дозволили Генріху II в другій половині XII ст. розпочати проведення ефективних загальнодержавних заходів по закріпленню державної централізації і зміцненню самих основ королівської повноти влади та могутності.

Об'єктом дослідження є суспільно-політичний розвиток Англії в другій половині XII століття.

Предметом дослідження є реформаторська діяльність англійського короля Генріха II.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період з жовтня 1154 р. до липня 1189 р. Нижня межа визначається сходженням Генріха II на королівський трон, а нижня – часом його смерті.

Мета дослідження полягає в тому, щоб висвітлити конкретно-історичні умови, процес проведення, сутність та суспільно-політичні результати реформ короля Генріха II Плантагенета в Англії.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- охарактеризувати джерельну базу та історіографію проблеми;
- охарактеризувати основні досягнення та невдачі королівської влади у справі централізації Англії наприкінці XI – в першій половині XII ст.;
- розкрити сутність, процес реалізації та вплив на королівську владу судової та військової реформ Генріха II;

– висвітлити взаємовідносини короля з церквою та простежити їх вплив на централізацію країни.

Методологічною основою дослідження є принципи історизму, науковості та об'єктивності. На всіх етапах дослідження застосовувався комплекс різних методів, які взаємно доповнювали один одного. Для розв'язання дослідницьких завдань використані передусім такі методи: проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, ретроспективний, системного аналізу та синтезу. Зокрема, системно-структурний підхід до вивчення історичної реальності допоміг краще і глибше зрозуміти, оцінити та розкрити комплекс реформаційних заходів короля Генріха II як єдину цілісну систему. Проблемно-хронологічний метод дозволив простежити еволюцію суспільно-політичних поглядів та відповідних централізаторських заходів Генріха II, а порівняльно-історичний метод – співставити рівень централізації Англії до Генріха II та в результаті його реформ.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання зібраного у ній фактологічного матеріалу, основних положень і висновків для підготовки студентами семінарських занять з курсу “Історія середніх віків”, написання рефератів, ІНДЗ, курсових робіт, а також в навчальному процесі викладання всесвітньої історії в загальноосвітній школі, зокрема теми “Англія в епоху середньовіччя”.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків і списку використаних джерел та літератури. Список використаних джерел та літератури нараховує 53 позиції.

Висновки

Отже, державотворча діяльність короля Генріха II Плантагенета неабияк посприяла зміцненню королівської влади та централізації Англії. Цього вдалося досягти значною мірою завдяки цілому ряду реформаторських заходів. Саме вони надали ленній монархії особливого вигляду, відмінного від аналогічних інститутів континентальної Європи.

На початку свого королювання Генріх II, спираючись на підтримку міст і дрібних лицарів, придушив численні міжусобиці феодалів, свавілля яких породжувало небезпеку місцевого сепаратизму. Це була чи не найбільша перешкода на шляху централізації англійської держави. Король змістив більшість шерифів, котрі були безпосередньо підконтрольні місцевій знаті, яка власне і була зацікавлена у призначенні на посади “своїх людей”.

Забезпечення незалежності корони від феодалських загонів і ополчень стало основним мотивом військової реформи. Основою військової організації ставало ополчення усіх вільних людей, що мали відповідні земельні володіння. Запровадження можливості заміни особистої служби особливим податком – “щитовими грошима” створювали для королівської влади підстави для поступового переходу до найманого професійного війська. Його значущість у справі централізації країни важко переоцінити, адже військо в руках короля ставало дієвим засобом подолання феодалського всевладдя на місцях.

Вкрай важливе значення відіграла церковна реформа короля, адже втручання папської влади у світські справи Англії перешкоджало досягненню королем повноти своєї влади в країні. Відтак, саме в ході церковної реформи, закріпленої в “Кларендонських конституціях” від 1164 р. королівська влада спробувала юридично закріпити верховенство корони над церквою. Заміщення вакантних церковних посад повинне було проходити під контролем королівського двору в результаті виборів з декількох кандидатів, а

остаточне затвердження одного з них належало королеві. Духовні особи повинні були відповідати перед королівським судом і адміністрацією в усіх справах, пов'язаних з земельними володіннями (як землевласники). Король оголосив себе верховним суддею у справах церковних судів, без його згоди єпископи надалі не могли нікого відлучати від церкви. Самі духовні особи повинні були беззаперечно з'являтися до суду короля. Проте, виступ проти цього королівського заходу глави англійської церкви Томаса Беккета і підтримка його з боку папи римського істотно скоротили державницькі результати реформи.

Чи не найбільш популярною в тогочасному англійському суспільстві виявилася проведена Генріхом II судова реформа, яка сформувала інститут королівських суддів, особливу королівську юрисдикцію і закріпила право оскарження в королівському суді рішень місцевих сеньйоріальних судів (у них практикувалися ордалії – випробування розпеченим залізом або поєдинком). Натомість в королівському суді справу розслідували присяжні. Окрім того, централізаторський потенціал судової реформи зумовлювався і тим фактом, що в королівських судах вироблялося єдине загальне право, яке витісняло з сеньйоріальних судів, а також судів графств, сотні норм місцевого права. Було розширено і впорядковано систему окружних і обласних судів, які підкорялися роз'їзним королівським суддям. Було також запроваджено порядок розслідування справ – як кримінальних, так і цивільних.

Отже, основна мета реформаторської політики короля Генріха II була спрямована на зміцнення державної юрисдикції над місцевими регіонами країни за рахунок обмеження судово-адміністративної влади великих феодалів на місцях. В такий спосіб вдалося посприяти розширенню компетенції королівської курії, формуванню загальноанглійського права, зниженню соціального статусу шерифів і, що найголовніше, зміцнення їх безпосереднього зв'язку з королем, створенню боєздатної, залежної тільки від короля армії.

Список використаних джерел та літератури

Джерела

1. Великая и Кларендонская ассизы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hrono.info/dokum/1100dok/1166assizy.html>
2. Історія середніх віків. Практикум. Частина II / В.В. Гордієнко, Г.М. Гордієнко, І.І. Кривошея, О.О. Салата. – Умань, 2014. – С. 402-442.
3. История средних веков. Хрестоматия. В 2-х ч. – Ч. 1. / Сост. В. Степанова, А. Шевеленко. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1988. – 287 с.
4. Практикум по истории средних веков. – М.: Просвещение, 1981. – 234 с.
5. Степанова В.Е., Шевеленко А.Я. История средних веков (V-XV века): Хрестоматия. – Ч. 1. – М.: Просвещение, 1980. – 303 с.
6. Хрестоматія з історії середніх віків / За ред. М. Граціанського і С. Сказкіна. – К.: Радянська школа, 1951. – 388 с.

Література

7. Абрамчук А. В. Предпосылки принятия Великой хартии вольностей [Електронний ресурс] / А. В. Абрамчук // Образование и наука в Беларуси: актуальные проблемы и перспективы развития в XXI веке: сб. науч. ст.; редкол. А.В. Торхова (отв. ред.), П.А. Матюш Е.В. Жудрик [и др.]. – Минск: БГПУ, 2014. – С.112-117. – Режим доступу: <http://elib.bspu.by/bitstream/doc/7012/1/Абрамчук%20Е.В.%20Предпосылки%20Великой%20хартии%20вольностей.pdf>
8. Авдеева К. Д. Внутренняя колонизация и развитие феодализма в Англии в XI – XIII вв. / К. Д. Авдеева. – Л.: Издательство ЛГПИ, 1973. – 167 с.
9. Азимов Айзек. История Англии. От ледникового периода до Великой хартии вольностей [Електронний ресурс] / А. Азимов. – М.: Центрполиграф, 2005. – 284 с. – Режим доступу: <http://www.etextlib.ru/Book/DownloadPDFFile/37331>
10. Англия и Уэльс в период позднего средневековья [Електронний ресурс]. – Арзамас: Изд-во АГПИ, 1999. – 179 с. – Режим доступу: <http://bookoteka.ru/5-86517-063-5.html>

11. Балух В. О. Історія середніх віків. У 2-х т. – Т. 2. Високе і пізньє Середньовіччя: курс лекцій / В. О. Балух, В. П. Коцур. – Чернівці: ТОВ “Видавництво “Наші книги””, 2010. – 616 с.
12. Барг М.А. Исследования по истории английского феодализма в XI – XIII вв. / М.А. Барг. – М.: Советская литература, 1962. – 382 с.
13. Барг М.А. О некоторых факторах разложения светского вотчинного землевладения в Англии XII – XIII вв. / М. А. Барг // Средние века. – Вып. VIII. – 1956. – С. 161-175.
14. Барлоу Ф. Вильгельм I и нормандское завоевание Англии [Электронний ресурс] / Пер. с англ. под ред. к. ф. н. С. В. Иванова. – СПб.: Евразия, 2007. – 320 с. – Режим доступа: <http://www.rulit.me/books/vilgelm-i-i-normandskoe-zavoevanie-anglii-read-212771-1.html>
15. Бахитов С. Б. Эволюция культа королевской власти в Англии под влиянием континентальных традиций [Электронний ресурс] / С. Б. Бахитов / Автореферат диссертации канд. ист. наук. – Томск, 1998. – 25 с. – Режим доступа: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/Мои%20документы/01000243289.pdf>
16. Блок М. Короли чудотворцы. Очерк представлений о сверхъестественном характере королевской власти, распространенных преимущественно во Франции и в Англии [Электронний ресурс] / Пер. с фр. В. А. Мильчиной. Предисл. Ж. Ле Гоффа. Науч. ред. и послесл. А. Я. Гуревича. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1998. – 712 с. – Режим доступа: http://krotov.info/library/02_b/lo/k_11.htm
17. Виппер Р.Ю. История средних веков. Курс лекций / Р.Ю. Виппер. – К.: AirLand, 1996. – 384 с.
18. Властные институты и должности в Европе в Средние века и раннее Новое время [Электронний ресурс] / отв. ред. Т. П. Гусарова. – М., 2011. – 600 с. – Режим доступа: <http://www.pada-read.com/?book=34783&pg=1>

19. Войтович Л., Козак Н., Овсінський Ю., Чорний М. *Medium aevum: середні віки*. Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів / За ред Л.В. Войтовича. – Львів: “Тріада Плюс”, 2010. – 502 с.
20. Гнейст Р. *История государственных учреждений Англии* [Електронний ресурс] / Р. Гнейст / Пер. с немецкого под ред.: Венгеров С.А. – М.: К.Т. Солдатенков, 1885. – 876 с. – Режим доступа: <http://www.bibliard.ru/vcd-679-1-2125/goodsinfo.html>
21. Гутнова Е. В. *Западноевропейский регион в XI – XV вв.* [Електронний ресурс] / Е. В. Гутнова. – Режим доступа: http://illmik.petrso.ru/chern_students/UMKD/Chapter_I/1_2_3/I.2.3.b.pdf
22. Гутнова Е.В. *Историография истории средних веков (середина XIX в. – 1917 г.)* / Е.В. Гутнова. – М.: Высшая школа, 1974. – 398 с.
23. Гутнова Е.В. *Проблема происхождения и ранней истории английского парламента (XII – XIV вв.) в буржуазной историографии* / Е. В. Гутнова // *Вопросы истории*. 1948. – № 11. – С. 105-117.
24. Дейвис Н. *Європа: Історія* / Пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. – К., Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 1463 с.
25. Джон Т. Эплби. *Династия Плантагенетов. Генрих II. Величайший монарх эпохи Крестовых походов* [Електронний ресурс] / Д.Т. Эплби / Пер. с англ. Е. В. Ламановой. – М.: ЗАО Центрополиграф, 2014. – 413 с. – Режим доступа: <http://readli.net/chitat-online/?b=366036&pg=1>
26. Золотарев А. Ю. *Государственный аппарат и государственное управление в средневековой Англии* [Електронний ресурс] / А. Ю. Золотарев // *Научный вестник Воронежского государственного архитектурно-строительного университета. Серия: Социально-гуманитарные науки*. – 2013. – № 1. – С. 26-34. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=21843343>
27. Ильина А.В., Степанова Т.А. *Возникновение парламента в Англии: случайность или закономерность* [Електронний ресурс] / А.В. Ильина, Т.А. Степанова // *Вестник Иркутского университета*. – Иркутск, 2007. –

- Специальный выпуск: Материалы ежегодной научно-теоретической конференции молодых ученых. – С. 27-29. – Режим доступа: http://elib.library.isu.ru/docs/istoria/p1404-10_E5_7332.pdf
28. История средних веков. В двух томах / Под общей редакцией С. Д. Сказкина. – М.: Высшая школа, 1977. – Том I. – 471 с.
29. История средних веков / М.Л. Абрамсон, А.А. Кирилова, Н.Ф. Колесницкий и др. – М.: Просвещение, 1986. – 575 с.
30. История средних веков / Под ред. Н.Ф. Колесницкого. – М.: Просвещение, 1986. – 575 с.
31. История средних веков: В 2 т. / Под ред. С.П. Карпова. – М.: Высшая школа, 2003. – Т. 2. – 432 с.
32. Кареев Н.И. Поместье-государство и сословная монархия средних веков: очерк развития социального строя и политических учреждений в Западной Европе в средние века [Электронный ресурс] / Н.И. Кареев. – 3-е изд. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1913. – 414 с. – Режим доступа: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/5053-kareev-n-i-pomestie-gosudarstvo-i-soslovnaya-monarhiya-srednih-vekov-ocherk-razvitiya-sotsialnogo-stroya-i-politicheskikh-uchrezhdeniy-v-zapadnoy-evrope-v-srednie-veka-3-e-izd-spb-1913-tipologicheskie-kursy-po-istorii-gosudarstvennogo-bytia-iii#page/1/mode/grid/zoom/1>
33. Килимник Е. В. Феодальный замок в контексте политической культуры Средневековья [Электронный ресурс] / Е. В. Килимник // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2011. – № 8. – С. 93-97. – Режим доступа: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2011_8-2_24.pdf
34. Клочков В. В. Королевская прерогатива в Англии от ее зарождения до начала XVII в. [Электронный ресурс] / В. В. Клочков // Известия Южного федерального университета. Технические науки. – 2013. – № 6. – С. 201-

207. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/korolevskaya-prerogativa-v-anglii-ot-ee-zarozhdeniya-do-nachala-xvii-v>
35. Ковалевский М.М. Общественный строй Англии в конце средних веков [Электронный ресурс] / М.М. Ковалевский. – М.: Типография О.Б. Миллера, 1880. – 398 с. – Режим доступа: [https://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=Файл:Ковалевский_М.М._Общественный_строй_Англии_в_конце_средних_веков._\(1880\).pdf&page=7](https://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=Файл:Ковалевский_М.М._Общественный_строй_Англии_в_конце_средних_веков._(1880).pdf&page=7)
36. Косминский Е.А. Проблемы английского феодализма и историографии средних веков / Е.А. Косминский. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1963. – 456 с.
37. Крижанівська О.О., Крижанівський О.П. Історія Середніх віків: Вступ до історії Європейського Середньовіччя. Курс лекцій: Навчальний посібник. – 2-ге видання, стереотип. – К.: Либідь, 2006. – 368 с.
38. Крылова С. Е. К вопросу о церковной реформе в Англии во второй половине XII в. [Электронный ресурс] / С. Е. Крылова // Социально-политические отношения в Западной Европе (Средние века и Новое время). – Уфа, 1988. – С. 3-11. – Режим доступа: https://books.google.com.ua/books/about/Герценовские_чтения.html?id=sVU5AAAAMAAJ&redir_esc=y
39. Минеева Т. Г. Государство и церковь в средневековой Англии [Электронный ресурс] / Т. Г. Минеева // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2010. – № 2. – С. 286-290. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvo-i-tserkov-v-srednevekovoy-anglii>
40. Мортон А.Л. История Англии / А. Л. Мортон. – М.: Издательство иностранной литературы, 1950. – 462 с.
41. Петров Е.В. Средневековая Европа: основные общественные процессы, управление, власть: Учебное пособие [Электронный ресурс] / Е. В. Петров. – Нижневартовск: Изд-во Нижневартовского гуманитарного ун-та, 2008. – 75 с. – Режим доступа:

<http://nvsu.ru/ru/Intellekt/1130/Petrov%20E.V.%20Srednevekovaya%20Evropa%20-%20Uchebnoe%20posobie%20-%202008.pdf>

42. Петрушевский Д.М. Великая Хартия Вольностей и конституционная борьба в английском обществе во II половине XIII века [Электронный ресурс] / Д. М. Петрушевский. – М.: Издательство Сабашниковых, 1918. – 176 с. – Режим доступа: <http://elibrary.karelia.ru/book.shtml?id=10350>
43. Петрушевский Д.М. Очерки из истории английского государства и общества в средние века [Электронный ресурс] / Д.М. Петрушевский. — М.: Госуд. соц-эконом. изд-во, 1937. – 232 с. – Режим доступа: <http://elibrary.karelia.ru/book.shtml?id=10710>
44. Рыжов К. Все монархи мира: Западная Европа [Электронный ресурс] / К. Рыжов. – М., 1999. – 656 с. – Режим доступа: <http://lib.ru/DIC/MONARHI/monarhi2.txt>
45. Саликов Д.Х. Институт шерифов в системе местного управления средневековой Англии [Электронный ресурс] / Д.Х Саликов // Вестник Челябинского государственного университета. – 2015. – № 23. – С. 97-101. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/institut-sherifov-v-sisteme-mestnogo-upravleniya-srednevekovoy-anglii>
46. Семенов В.Ф. Історія середніх віків / В.Ф. Семенов – Вид. 3-тє. – К.: Вища школа, 1975. – 524 с.
47. Судебная реформа Генриха II и новый порядок уголовного процесса [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lawbook.online/sovetskoe-zakonodatelstvo-kniga/sudebnaya-reforma-genriha-novyiy-poryadok-34478.html>
48. Томсинов В.А. Римское право в средневековой Англии [Электронный ресурс] / В.А. Томсинов // Античная Древность и Средние века. Проблемы социального развития. – Свердловск: Уральский гос. ун-т, 1985. – С. 122-134. – Режим доступа: <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/2542/1/adsv-22-12.pdf>

49. Хачатурян Н. А. Власть и общество в Западной Европе в Средние века [Электронный ресурс] / Н. А. Хачатурян. – М.: Наука, 2008. – 313 с. – Режим доступа: <http://znanium.com/bookread2.php?book=374441>
50. Хачатурян Н.А. Современная историография по проблеме королевской власти в средневековом обществе / Н. А. Хачатурян // Средние века. – 1995. – Вып. 58. – С. 144-149.
51. Холодова Е. И. Мировой суд Англии и Франции: история и современность [Электронный ресурс] / Е. И. Холодова // Новая правовая мысль. – 2008. – № 5. – С. 59-61. – Режим доступа: <http://legalconcept.org/wp-content/uploads/2013/10/18-Холодова.pdf>
52. Чемеринская В.В. Государство и право стран Средневековой Европы (учебное пособие) [Электронный ресурс] / В. В. Чемеринская. – Оренбург, 2015. – 124 с. – Режим доступа: http://kafedr.at.ua/_bd/4/486.pdf
53. Штокмар В.В. История Англии в средние века [Электронный ресурс] / В.В. Штокмар. – СПб.: Алетейя, 2000. – 203 с. – Режим доступа: <http://www.sedmitza.ru/lib/text/443015/>